

Ressenyes bibliogràfiques

✎ ESPADALER, Anton Maria (ed.), 2018: Ramon Vidal de Besalú, *Obra completa*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona (Filologia UB), 2018, 492 p.

Ramon Vidal de Besalú és un dels autors de narrativa en vers en llengua occitana més antics de qui es té notícia, amb obres que daten, molt probablement, de l'inici del segle XIII. Malgrat la seva anomenada, la seva figura —i, per extensió, les seves obres— segueix presentant força incerteses. Esbrinar-les ens ajudaria a entendre millor un dels gèneres més importants de la cultura catalana medieval, perjudicat per la constant comparació que se'n fa amb l'extensíssim corpus de lírica cortesa. Pesa en aquesta valoració la cura amb què van ser compilats molts dels cançoners lírics i la fama de molts trobadors, que contrasta amb el nombre més reduït —però en cap cas menyspreable— de peces conservades en vers narratiu, la majoria de les quals ens han arribat de manera fragmentària, i amb l'anonimat de molts dels seus creadors. És per això que l'estudi monogràfic d'un dels pocs autors de qui sí que coneixem el nom, fonamental en el període primerenc i amb una influència encara per explorar en profunditat, és una excel·lent notícia.

En aquest volum, Anton Maria Espadaler ens acosta l'obra de Ramon Vidal, tot reunint tant les *novas* com les peces líriques i les *Razos de Trobar*

—o *Regles d'En Ramon Vidal*—, un compendi de normes gramaticals per a l'elaboració de composicions trobadoresques. L'edició inclou el text original —sempre a partir de les edicions principals, analitzades i contrastades prèviament, però sense transcriure'n els manuscrits— i una traducció catalana en prosa. El llibre, dividit en tres apartats (narrativa, poesia i *Razos*), conté també una introducció que recull les poques dades biogràfiques que consten de l'autor i el seu context històric, entre els regnats d'Alfons I el Trobador i Pere I el Catòlic, i, en darrer terme, una bibliografia força extensa. Cadascuna de les seves noves rimades («Abrils issia», «So fo e-l temps» i *Castia gilos*) ve precedida per un assaig, sovint escrit sobre la base d'un article provinent de la llarga trajectòria de medievalista d'Espadaler. Finalment, un aplec molt complet de notes proporciona aclariments, fonts i altres comentaris rellevants.

A «El món d'ahir, segons Ramon Vidal» s'examinen les preocupacions sobre la cortesia que un joglaret comparteix amb el trobador Ramon Vidal a «Abrils issia», juntament amb la possible datació, els motius de la crisi i les causes de la davallada de l'univers cortès, la formació de l'ofici de joglar, la pèrdua de la generositat per part dels senyors, les angúnies per trobar un públic adequat o la presència d'algunes dames, de les quals no en tenim notícies —a diferència dels homes, que són tots identificables. Segons Espadaler, el

poema és una queixa, un retret pel fet que l'ambient eclesiàstic ha desplaçat el món laic, en què la cort i la vida noble eren el nucli del saber cortès, basat en l'amor i en l'ideal de paratge (el *pretz* i el *valor*) —un temps que, segons diferents estudiosos, fluctua entre finals del segle XII i principis del segle XIII. La tensió política i la crisi econòmica durant el regnat de Pere el Catòlic tampoc no devien afavorir la mena de societat que anhela el joglaret a l'obra, malgrat que Saverio Guida i Stefano Asperti afirmen que Pere va mantenir el tarannà cultural del seu pare, Alfons el Trobador. No obstant això, Espadaler considera que la intenció de Ramon Vidal és avivar un temps esplendorós i alhora idealitzat, anterior, segurament més proper al de Ramon Berenguer IV. Ho demostra el fet que el joglaret recita gèneres i autors que «constituïen el fenomen de renovació més impactant de la literatura occitana» (38), és a dir, no té un repertori nostàlgic ni pretén cantar l'enyor d'una època passada, sinó que busca l'actualització d'una manera molt particular de viure.

So fo e-l temps, peça en què dues dames debaten —amb una barreja d'estils entre la *tenso* i la *canço*— a quina pertany la fidelitat d'un cavaller, és introduïda per «L'obediència deguda», que repassa alguns dels valors més importants de la cortesia, com la mercè i la fidelitat, especialment per part de les dames. Quant a la datació, Espadaler suggereix que l'obra ha de situar-se abans de 1209. A més a més, assenyala que l'essència del poema rau tant en la profunditat psicològica com en l'ètica lligada al compromís de la sentència final, malgrat la caracterització com a peça mancada d'acció que n'havien fet molts estudiosos. El problema és, doncs, a qui pertoca la devoció de l'enamorat, que després de set anys de compromís (la *long'atenda*) exigeix a la seva dama una recompensa de caire sexual, motiu pel qual és rebutjat. Una segona donzella decideix acollir-lo, però la dama ho descobreix i reclama el retorn del cavaller. Es crea així un conflicte d'interessos que haurà de jutjar Hug de Mataplana. El rerefons de l'obra és, alhora, jurídic, i permet resoldre el desconhort del cavaller. Amb el dictamen d'Hug de Mataplana es demostra, almenys en la ficció, que «l'univers cortès és capaç de superar sense descompondre's i sense fractures irreparables les seves crisis» (194). Parlem, per tant, en termes

de *dret d'amor* i de *servei amorós*, d'un amor que és obediència, la qual és un pilar fonamental del *fin'amors*. D'altra banda, la discussió és farcida de fragments de trobadors, que a més de servir com arguments d'autoritat creen un clima literari que evoca la tradició «d'un corpus doctrinal útil i dúctil, al qual es pot recórrer amb profit, rememora les circumstàncies, biogràfiques i culturals, del poema portat a collació» (196). En definitiva, doncs, el text pot considerar-se didàctic i doctrinal, però és també un repàs de la vida i l'obra dels trobadors que s'hi esmenten.

Finalment, «L'amonestament als gelosos» encapçala el *Castia gilos*, en què es narra com Alfons de Barbastre és enganyat per la seva esposa Elvira amb el vassall Bascol de Cotanda, com a venjança per haver desconfiat d'ella sense motiu. En aquest cas, Espadaler examina dos dels aspectes més controvertits del text: la datació —força incerta, però posterior a 1170— i els dubtes sobre l'autoria. Un dels motius que han contribuït a qüestionar-ne l'atribució és la distància estilística amb les dues narracions anteriors: «per raons d'estil i moralitat, [...] Field acaba proposant un nou autor per a la *nova* que l'únic manuscrit que la transmet atribueix a Ramon Vidal. Al seu parer, Raimon de Miraval fora el millor candidat [...]» (303). De fet, la proposta de Francesco Da Barberino sobre una novella perduda d'aquest trobador. Espadaler conclou que «potser Ramon Vidal, a qui s'ha discutit sovint la paternitat del *Castia gilos*, no és l'autor del poema, però em sembla que Raimon de Miraval no és precisament el candidat més idoni» i que «ara com ara no hi ha cap motiu sòlid que pugui induir a posar en dubte el que afirma l'únic testimoni que ha transmès el poema» (306), una opinió compartida per Tavani. L'editor, a més a més, procura estudiar en quins punts s'acosta i s'allunya la peça respecte d'altres textos i gèneres. Malgrat que el *Castia gilos* té trets en comú amb els *fabliaux*, sobretot pel que fa al tema, Espadaler no troba apropiat limitar-ne l'abast, especialment complex, a aquest gènere, ja que cal tenir en compte que, alhora, s'hi sumen elements de la *tenso*, l'*alba*, el *partiment* i la *canço*.

L'anàlisi de cadascuna de les narracions en vers de Ramon Vidal posa en relleu, doncs, l'extraordinària varietat i ductilitat d'aquest gènere,

ja en l'època inicial, i la importància de tenir en compte els diversos models que hi conflueixen, sense voler reduir el resultat a una mera hibridació. Il·lustra també l'estreta imbricació entre les noves rimades i la lírica dels trobadors, dos filons literaris que cal estudiar en paral·lel i no en competició, com dues manifestacions cabdals de la cultura trobadoresca. Des d'aquest punt de vista són summament interessants les obres que completen el volum, ja que demostren els diversos registres que un autor de noves rimades podia conrear: a la narrativa, se suma la lírica i un tractat teòric, la seva obra més reconeguda. Les *Razos de trobar* venen precedides d'una introducció titulada «Una gramàtica per gaudir del cant», i la darrera secció recull tres peces líriques d'atribució dubtosa («Belh m'e», «Entre-l taur e-l doble signe» i «Plazens plasers»). Les dues primeres figuren com a obres de Ramon Vidal al gran cançoner llenguadocià C i el darrer poema, transmès pel manuscrit 239 de la Biblioteca de Catalunya, apareix al final de les *Razos*. Segons Espadaler, «algú [...] va aprofitar l'espai en blanc deixat entre el text de Ramon Vidal i l'inici del següent [...] per col·locar-hi el poema» (457).

En definitiva, Espadaler ens ajuda a accedir, gràcies a la seva traducció al català modern, a l'obra de Ramon Vidal de Besalú en tot el ventall de gèneres que la componen. Gràcies a aquest corpus, podem fer-nos una idea de la formació d'un autor de noves rimades i de la unitat, l'abast i la diversitat de la cultura trobadoresca. L'estudi ajuda a comprendre millor la participació catalana en la producció i la recepció de la literatura en llengua d'oc, en la qual l'autor representa una baula importantíssima i un pioner del conreu de la narrativa i la tractadística. «Abrils issia» o *Castia gilos*, per exemple, van esdevenir fonts d'inspiració per a d'altres compositors catalans i occitans de noves rimades, com Cerverí de Girona o Peire de Corbian. Precisament la influència de Ramon Vidal, contemporània i posterior, és un aspecte que caldria continuar estudiant: els assaigs introductoris i les riques anotacions d'aquest volum constitueixen excel·lents estímuls.

Finalment, doncs, Anton Maria Espadaler proporciona una imatge coherent i matisada del polifacètic Ramon Vidal, tot reunint les darreres troballes i discutint les controvèrsies a l'en-

torn d'aquesta figura i les seves obres. Gràcies a l'abast d'aquesta nova perspectiva d'un autor cabdal, potser podrem entendre millor el perfil dels autors anònims de noves rimades, i tot plegat ens ha d'ajudar a repensar la narrativa en vers com una peça essencial de la cultura trobadoresca del segle XIII, indispensable per estudiar la seva reinterpretació i difusió posterior.

Laura Gallegos Ambel